

ЕКСПЛІКАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ»

Л. М. Петренко, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

Постановка проблеми. Для сучасного періоду розвитку цивілізованого суспільства характерним є інтенсивний процес інформатизації. Відбувається перехід світового співтовариства до якісно іншого технологічного устрою, що базується на мережевому розвитку виробництва і управління. Нині професійна діяльність керівників професійно-технічних навчальних закладів більшою мірою пов'язана із задоволенням інформаційних потреб, переробкою великої кількості різноманітної інформації, яка необхідна для досягнення мети – задоволення потреб регіону в кваліфікованих робітниках. Тому цілком правомірною є думка, що інформація є основою діяльності сучасного професійно-технічного навчального закладу. Сьогодні очевидним визнається той факт, що професійну діяльність керівника і педагога не можна уявити без інтелектуально насиченої роботи з інформацією. В епоху тотальної інформатизації всіх галузей суспільного життя інформаційно-аналітична компетентність стає ядром професіоналізму. А це в свою чергу зумовлює необхідність вивчення її змісту, структури, особливостей, теоретичних основ і методики формування бази даних.

Вивчення науково-методичної та психолого-педагогічної літератури засвідчує, що в сучасних дослідженнях теоретичний і методичний аспекти розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів практично представлені недостатньо. У зв'язку з цим *актуальність* заявленої нами теми зумовлена суперечністю між потребою професійно-технічних навчальних закладів та їх структурних підрозділів у керівниках з високим рівнем сформованості інформаційно-аналітичної компетентності та недостатньою розробкою теорії і методики її розвитку.

Як відомо, цілеспрямований розвиток теоретичного знання потребує удосконалення наукової термінології. Тобто загальнозживані слова природної мови, якою користується педагогіка, мають «набути невід'ємної якості наукового терміну – однозначності, що «дозволяє досягти єдиного розуміння їх усіма вченими цієї галузі» [6]. Для дослідження окресленої проблеми важливим є експлікація (франц. *explikation*, лат. *Explicatio*), тобто тлумачення поняття «інформаційно-аналітична компетентність» у контексті подальшого визначення теоретичних основ її розвитку [10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виходячи з кумулятивного характеру розвитку наукового знання, який визначає необхідність вивчення результатів наукових досліджень учених у попередні роки з означеної проблематики для отримання нових знань, ми ознайомились з науковими працями з теорії інформації (І. І. Блох, М. К. Трифонова, А. Д. Урсул, А. Файнштейн), вивчили наукову думку щодо розвитку інформаційної діяльності (Ю. Ф. Абрамов, Н. П. Ващекин, С. Є. Злочевський, Л. Г. Кедровська). Наш науковий інтерес привернули дослідження, здійснені у сфері інформаційного забезпечення управління суспільством і виробництвом (В. Г. Афанасьєв, Д. І. Блюменау, Г. Г. Воробйов, Н. К. Дніпренко, О. В. Єлчанінова, Л. С. Козачков, В. В. Тарасенко, С. Б. Шапіро), системою освіти, навчальними закладами і навчально-виховного процесу (В. Ю. Биков, Л. М. Калініна, В. М. Мадзигон, Н. Т. Тверезовська, А. О. Ярошенко та інші). Важливими для нашого наукового пошуку є результати наукових досліджень з проблем формування інформаційної культури, інформаційної компетентності вітчизняних і зарубіжних дослідників (Т. Л. Богданова, В. А. Кравець, І. А. Негодаєв, Л. В. Скворцов, Н. В. Фролова тощо). Розробкою тлумачення феномену інформаційно-аналітична компетентність у контексті підготовки майбутніх фахівців з інформатики, економіки, працівників інформаційно-аналітичних служб владних структур, педагогів загальноосвітньої школи опікуються О. Л. Алфєєва, І. В. Бабакова, Т. М. Єлканова, Н. А. Зінчук, О. В. Назначило, В. І. Фомін.

Аналіз отриманих здобутків нами використано для подальшого розвитку зазначеного поняття.

Мета статті – проаналізувати різні підходи до розкриття поняття «інформаційно-аналітична компетентність» у науковій літературі для подальшого дослідження теоретичних основ розвитку цього виду компетентності в керівників професійно-технічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Розвиток вітчизняної сучасної професійної освіти і навчання відбувається в умовах інформаційного суспільства, тобто суспільства, в якому більшість працюючих зайнято виробництвом, збереженням, переробкою і реалізацією інформації, особливо її вищої форми – знань. Тому необхідною умовою життя в інформаційному суспільстві для кожної сучасної людини є володіння навичками інформаційно-аналітичної діяльності. У зв'язку з цим у структуру професійної компетентності фахівця будь-якого профілю об'єктивно включається інформаційно-аналітична діяльність, яка має могутній потенціал і слугує основою подальшого її розвитку. На основі наукових здобутків Є. С. Гайдамак довів, що інформаційно-аналітична компетентність є ключовою складовою професійної компетентності в силу фундаментальності понять «інформація» і «аналіз» [3]. Такої саме думки дотримується й В. І. Фомін. Інформаційно-аналітичну компетентність, як складову професійної компетентності, він тлумачить як «готовність до ефективного розв'язання професійних завдань в умовах невизначеності (неповної інформації)» [11, с. 12]. Він вважає, що інформаційно-аналітичну компетентність слід формувати під час навчання в закладах освіти аналогічно навчанню умінням та навичкам читати, писати, рахувати. Її сформованість є свідченням грамотності фахівця. Цю думку автор обґрунтовує переосмисленням чи, навіть, ідейним розвитком поняття «грамотність», «зміст якого стає ширше класичних трьох навичок, що відповідають традиційному змісту базової освіти. За цих умов відбувається розширене поняття читання (активний пошук усіх різновидів і типів інформації, її сприйняття і аналіз); письма (створення інформаційних

об'єктів різних типів, встановлення зв'язків між об'єктами, організація інформації певним чином); рахування (проектування і конструювання об'єктів і дій, різних за будовою, в тому числі логічні і формалізовані)» [11, с. 6].

Розкриваючи зміст підготовки до інформаційно-аналітичної діяльності вчителя інформатики, Н. І. Рижова та О. В. Філімонова розглядають цей вид діяльності як одну із складових професійної компетентності педагога, спираючись на фундаментальність понять «інформація» і «аналіз». У їхньому розумінні інформаційно-аналітична компетентність є частиною професійної компетентності фахівця в предметній галузі і визначається як «готовність до розв'язання професійних завдань у предметній галузі за допомогою ІКТ на основі семантичної обробки інформації в умовах швидких змін інформаційного середовища» [8, с. 260].

Розвиваючи поняття «інформаційно-аналітична компетентність» у контексті підготовки майбутніх економістів, Н. І. Рижова і В. І. Фомін доводять, що інформаційно-аналітична компетентність спеціаліста економічного профілю є частиною «його професійної компетентності в предметній області» і тлумачуть цей концепт як «готовність до розв'язання професійних завдань у соціально-економічній сфері за допомогою ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології) на основі семантичної обробки інформації в умовах інформаційного середовища, яке швидко змінюється» [9, с. 359].

Іншими дослідниками (О. Л. Алфєєва та М. В. Алфєєва) інформаційно-аналітична компетенція розглядається в групі семіотичних компетенцій в сукупності з лінгвістичною компетенцією та компетенцією аналітико-синтетичної переробки інформації [1]. На цілісність інформаційно-аналітичної компетентності вказує Н. А. Зінчук. Автор вважає, що цей феномен складається з низки компонентів: професійна мотивація, інтереси, потреби, ціннісні та смислові орієнтації, знання, уміння, навички, первинний досвід професійної діяльності, акмеологічні аспекти тощо [5].

На основі результатів дисертаційного дослідження О. В. Назначило робить висновки, що інформаційно-аналітична компетентність є інтегративною характеристикою викладача, яка відображає «готовність і здатність особистості ефективно здійснювати пошук, збір, аналіз, обробку інформації і продуктивно використовувати її в процесі розв'язання професійних завдань» [7, с. 170].

Досліджуючи проблему формування інформаційно-аналітичної компетентності в структурі загальногуманітарного базису освіти, Т. М. Єлканова, визначення поняття «інформаційно-аналітична компетентність» не формулює. Однак, використовуючи цей феномен у своєму дослідженні, автор вказує на важливість володіння вмінням «переробляти великі масиви інформації з використанням як інформаційних (комп'ютерних) технологій, так й інтелектуальних нормалізованих методик (поаспектного аналізу текстів, контент-аналізу, класифікаційного і кластерного аналізу тощо)» для розуміння й вилучення із інформації особистісно цінного змісту. Важливо також вміти самостійно вибирати критерії оцінювання інформації, аналізувати та інтерпретувати різні підходи до її обробки, створювати «жорсткі особисті фільтри» та «чіткі способи відбору цінної інформації». Якість обробки інформації певною мірою залежить від коректно сформульованих власних інформаційних запитів, способів результативного пошуку інформації, її обробки та використання відповідно до виробничих і пізнавальних завдань. Головним завданням при цьому є опанування загальною системою способів орієнтації в динамічних потоках інформації, алгоритмами пошуку та аналітико-синтетичної переробки, вилучення й оцінювання інформації, перетворення здобутої інформації, постійного її поповнення та добудови на цій основі своєї особистісної системи знань [4]. Автор наголошує, що інформаційно-аналітична компетентність відноситься за класифікацією компетентностей до ключових (базисних). При цьому зазначає, що опанування нею – це «шлях до універсалізації якостей людини,

який сприяє реальному розумінню людиною самого себе, свого місця і своєї ролі» [4].

У дослідженні Н. В. Фролової інформаційна і аналітична компетенції розглядаються окремо. За її висновками інформаційна компетенція передбачає здатність будувати ефективну систему інформаційних ресурсів (на їх основі формується інформаційно-правова основа прийняття управлінських рішень) та визначати потребу певного інформаційного ресурсу в рамках оперативного і стратегічного управління організацією. Аналітична компетенція, на думку автора, передбачає здатність до обґрунтування оцінки ефективності запропонованої для використання системи інформаційних ресурсів, об'єктивного оцінювання позитивних і негативних аспектів кожного компоненту системи інформаційних ресурсів. Аналітична компетентність споживача інформації уможливорює здійснення оперативної оцінки інформаційних потоків; оперативне і ефективне здійснення аналітичного співставлення інформаційних потоків від різних компонентів інформаційної системи. Фіналом цих аналітичних операцій має бути систематизація, інтерпретація, критичне оцінювання, формулювання комплексних аналітичних висновків, передбачення способів використання отриманої інформації у контексті певної управлінської проблеми [12].

Інформаційну й аналітичну компетентність окремо вивчала І. В. Бабакова. Інформацію вона розглядає як інформаційну основу діяльності працівників інформаційно-аналітичних структур. При цьому під інформаційною основою дослідниця розуміє «сукупність інформації, що дозволяє організувати діяльність у відповідності з вектором «ціль–результат» [2, с. 12]. Аналітичну компетентність спеціалістів інформаційно-аналітичних структур вона вивчає з огляду акмеології, що дає змогу характеризувати суть аналітичної компетентності «змістом, відмінним від описових і пояснювальних конструктів». Вона вказує на те, що особливість цього виду компетентності пов'язана зі специфікою аналітичної діяльності. В її процесі об'єкти пізнання здатні перетворюватися в структури мислення, набувають

логічних форм, тобто стають способами аналізу, синтезу, категоріалізації. Враховуючи специфіку аналітичної діяльності, автор дає визначення аналітичної компетентності спеціалістів інформаційно-аналітичної структури як «здатність розв'язувати аналітичні, дослідницькі, прогностичні завдання, які забезпечують ефективність конструювання і програмування розв'язання практичних проблем» [, с. 15]. Отже, результати дослідження Н. В. Фролової та І. В. Бабакової свідчать, що навіть за умови окремого вивчення інформаційної та аналітичної компетентності ці два види компетентності пов'язані між собою і складають основу професійної компетентності.

Висновок. Аналіз наукових джерел з окресленої проблеми дає підстави для висновку про те, що в багатьох галузях практичної діяльності тією чи іншою мірою виконувалися теоретичні розробки формування і розвитку інформаційно-аналітичної компетентності діяльнісних суб'єктів.

У науковій літературі існує кілька підходів до визначення і тлумачення поняття «інформаційно-аналітична компетентність». Зокрема, її розглядають як:

- ключову складову професійної компетентності (Є. С. Гайдамак, В. І. Фомін, Н. І. Рижова);
- окрему компетенцію в групі семіотичних компетенцій (О. Л. Алфеева);
- дві окремі ключові компетенції – інформаційну та аналітичну (Н.В. Фролова);
- цілісне утворення (Н. А. Зінчук);
- інтегративну характеристику особистості (О.В. Назначило);
- певні вимоги, що характеризують здатність і готовність спеціаліста до роботи у відповідних предметних областях;
- показник грамотності людини (В. І. Фомін).

Характерним для всіх без винятку дослідників є те, що вони інформаційно-аналітичну діяльність розглядають як системоутворювальний

компонент управлінської, виробничої, освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності, суспільної практики.

Вважаємо найважливішою і основною властивістю інформаційно-аналітичної компетентності її двопараметричність. Кожний окремих її параметр (інформаційна і аналітична компетенції) в свою чергу є складним, цілісним утворенням. Між ними існує взаємозв'язок. Він не випадковий, а еволюційно закономірний. Це обґрунтовано науковими теоріями і доведено соціальною практикою. Тому інформаційно-аналітична компетентність може розглядатися як явище і як процес, при цьому зберігати властивості поліфункціональності. Це вимагає розроблення поняття такого класу на принципово новій теорії й технології як об'єкта високого рівня складності. Розв'язання проблеми понятійно-концептуальної єдності двох складових категорії «інформаційно-аналітична компетентність» буде результативним за умов використання міждисциплінарного підходу на основі системних методів.

Література

1. Алфеева Е. Л., Алфеева М. В. Структурирование ключевых компетенций для подготовки студентов к информационно-аналитической деятельности / Материалы I международной интернет-конференции «Инновационные информационно-педагогические технологии в системе ИТ - образования – 2010» [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://ip2010.it-edu.ru/posts/metodologia ipt/970>
2. Бабакова И. В. Развитие профессиональной компетентности специалистов информационно-аналитических служб: автореф. дис. на соискание наук. степени кандю психол. наук : спец. 19.00. 13 «Психология развития, акмеология (психологические науки)» / И. В. Бабакова. – М., 2010. – 24 с.
3. Гайдамак Е. С. Информационно-аналитическая деятельность специалиста в области образования / Е. С. Гайдамак // Вестник Омского

государственного педагогического университета. – выпуск 2006.
[Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://www.omsk.edu/article/vestnik-omgpu-83.pdf>

4. Елканова Т.М., Формирование информационно-аналитической компетентности в структуре общегуманитарного базиса образования [Электронный ресурс]: Режим доступа: http://www.hetoday.org/arxiv/VOS/12_2009/53_57.pdf

5. Зінчук Н. А. Інформаційно-аналітична компетентність менеджера: значення у професійній управлінській діяльності та передумови формування у ВНЗ [Електронний ресурс]: Режим доступа: <http://www.google.com.ua/search>

6. Краевский В. В. Методология педагогики : новый этап : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. В. Краевский, Е. В. Бережнова. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 400 с.

7. Назначило Е. В. Развитие информационно-аналитической компетентности преподавателя в процессе непрерывного педагогического образования : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / Е. В. Назначило. Магнитогорск, 2003 193 с.

8. Рыжова Н. И., Филимонова Е. В. Содержание подготовки к информационно-аналитической деятельности для учителя информатики в контексте его обучения к информационному моделированию / Н. И. Рыжова, Е. В. Филимонова // Мир науки, культуры, образования. – № 3 (15). – 2009. – С. 259–264.

9. Рыжова Н. И., Фомин В. И. Структура информационно-аналитической компетентности специалиста экономического профиля на основе модели развития содержания обучения / Н. И. Рыжова, В. И. Фомин // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – Т. 11. – №4 (2). – 2009. – С. 358–361.

10. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклали: О.І. Скопенко, Т.В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с. (Словники України)

11. Фомин В. И. Развитие содержания подготовки к информационно-аналитической деятельности на основе семиотического подхода : автореф. дис. ... на соискание науч. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (информатика) / В. И. Фомін. – М., 2009. – 51 с.

12. Фролова Н.В. Организационно-педагогические условия формирования профессиональных компетенций у студентов управленческих специальностей [Электронный ресурс]: Режим доступа: http://vestnik.yspu.org/releases/pedagoka_i_psichologiy/32_3/

У статті подано результати аналізу наукових підходів до визначення категорії «інформаційно-аналітична компетентність», які свідчать про відсутність однозначного її тлумачення в науковій літературі. Переважно її розглядають як ключову складову професійної компетентності, окрему компетенцію в групі семиотичних компетенцій, дві окремі ключові компетенції – інформаційну та аналітичну, інтегративну характеристику особистості; певні вимоги, що характеризують здатність і готовність спеціаліста до роботи у відповідних предметних областях та показник грамотності людини.